

Historische structuuranalyse als deel van het ruimtelijk beleid

C. J. van Haften

Het thema van deze studiedag is recente nieuwbouwontwikkelingen nabij en in historische binnensteden. Naar mijn mening moet er een duidelijk onderscheid worden gemaakt tussen *in* en *nabij*. Nabij historische binnensteden is het vooral de horizonvervuiling die onwenselijk geacht wordt. In binnensteden verstoren de nieuwbouwontwikkelingen bovendien het traditionele kleinschalige proces van vernieuwing. De nadelige effecten van deze ontwikkelingen in de stadskern zijn mijns inziens vele malen groter dan daarbuiten. Ik beperk me daarom tot de problematiek ten aanzien van de binnenstad.

Het verschijnsel waarover we spreken is niet nieuw. In vroeger tijd vormden de bouw van kloosters e.d. vergelijkbare operaties. Vanaf de tweede helft van de vorige eeuw nemen de nieuwbouwontwikkelingen in de binnenstad toe. Een sterke toename van het aantal ingrepen in korte tijd is echter een typisch kenmerk van de laatste decennia.

*Slechts zelden wordt er onderzocht of niet het behoud van het oude met het stichten van het nieuwe kan samengaan*¹ schreef Victor de Stuers in 1873 in *Holland op zijn smalst*. Vormde het artikel het feitelijke begin van de strijd voor cultuurbehoud, sindsdien is er in de gebouwde omgeving meer veranderd dan ooit tevoren. Dat veel binnensteden hun karakteristiek desalniettemin in grote lijnen hebben behouden, is mede te danken aan de inspanningen van monumentenzorgers.

In de situatie van vandaag worden de tegenstellingen tussen behoud en vernieuwing steeds groter. Het karakteristieke proces van permanente maar geleidelijke vernieuwing van binnensteden is tot stilstand gekomen. Van de ene kant doordat de monumentenzorgers hun taak iets te letterlijk opvatten. Van de andere kant door een kortzichtige commerciële exploitatie van de binnensteden.

De binnenstad van Maastricht neemt in deze geen extreme positie in. Ze oogt nog bijzon-

gaaf, hoewel er sinds de jaren vijftig in de binnenstad in toenemende mate ingrijpende stadsvernieuwingsoperaties hebben plaatsgevonden. De omvangrijke bouwactiviteiten maken duidelijk dat het goed gaat met de stad. Men veronderstelt dat de binnenstedelijke karakteristiek dankzij monumentenzorg en de genoemde inspanningen voor de toekomst is gewaarborgd. Dit is echter maar ten dele het geval: de monumentale binnenstad is de afgelopen decennia, voor een deel met veel subsidiegeld, aan kortzichtige exploitatie ten prooi gevallen. Door toedoen van monumentenzorg werd iedere gevel heilig verklaard, terwijl de stad achter de gevel zonder enige vorm van onderzoek of documentatie tot en met de kelder toe werd afgebroken.

De enorme populariteit van de binnenstad maakt dat voortgaande reconstructie onvermijdelijk is. Dit is echter wel het moment om ons af te vragen of de tot nu toe gevolgde aanpak voor de toekomst wenselijk is.

Voor we echter over een andere aanpak kunnen denken, moet bekeken worden welke karakteristiek aan de kwaliteit van de binnenstad ten grondslag ligt. Deze wordt voornamelijk bepaald door de stedenbouwkundige structuur, de gevarieerde architectuur, de vermenging van functies en, erg belangrijk, het proces van vernieuwing.

De kracht van de meeste van deze elementen is de grote mate van continuïteit. Het pandsgewijze proces van vernieuwing leidde enerzijds tot de enorme diversiteit in architectuur, garandeerde anderzijds de instandhouding van stratenpatroon en verkaveling. Het is vooral dit kleinschalige proces waarmee onvoldoende rekening wordt gehouden en waardoor nu de binnenstedelijke karakteristiek wordt bedreigd. Alleen de architectuur was aan constante (mode-)veranderingen onderhevig. *Aangepaste architectuur* is een uitvinding van onze tijd.

Het komt er dus in feite op neer, dat de karakteristiek van binnensteden niet in eerste in-

stantie voortkomt uit de eenheid van architectuur, materiaaltoepassing of bouwtraditie, maar uit het geleidelijke proces van vernieuwing, dat plaats vindt op een gefixeerd stedenbouwkundig weefsel. Als dit proces door de nieuwbouwontwikkelingen wordt gefrustreerd, beroven we de binnenstad van een van haar belangrijkste eigenschappen: haar **regenererende vermogen**. Dit betekent niet dat nieuwbouw een bedreiging voor de binnenstad zou betekenen; integendeel, het ontbreken van nieuwbouw en het conserveren van een bepaalde staat vormt die bedreiging. De stad is immers voor alles een dynamisch proces, waarbij stilstand achteruitgang betekent.

Denken we over een andere aanpak, dan zal monumentenzorg moeten worden geïntegreerd in het veld van de ruimtelijke ordening. De traditionele drang om alles van gisteren te willen bewaren, zal plaats moeten maken voor een aanpak die gericht is op classificatie en selectie op basis van onderzoek en documentatie. Gebrek aan kennis leidde in het verleden dikwijls tot verkeerde keuzes in de afweging tussen behoud en vernietiging.

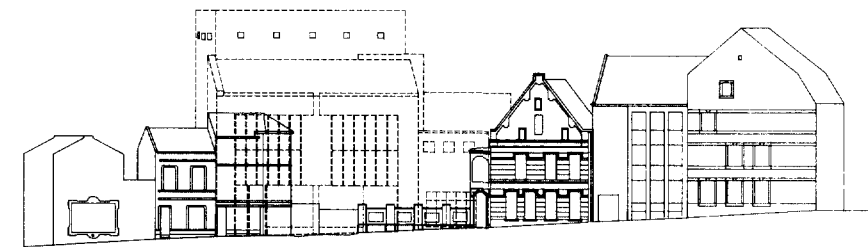
Als onderdeel van de nieuwe aanpak zal de stad ook achter de voorgevel moeten worden geïnventariseerd. Er zal een cultuurwaardenkaart moeten worden gemaakt, waarop historische structuren en ontwikkelingen en andere karakteristieken worden weergegeven. Analyse van dit materiaal moet de basis vormen voor de ruimtelijke ontwikkeling van de binnenstad.

Op deze wijze kan naast behoud van elementen ook bewust ruimte voor nieuwbouwontwikkelingen worden gecreëerd. Deze nieuwbouw moet echter wel *maat-nieuwbouw* zijn, geen *confectie-nieuwbouw*. Zij zal zich moeten gedragen naar de ongeschreven regels van de binnenstedelijke karakteristiek.

In Maastricht is de eerste aanzet voor de veranderde aanpak reeds gemaakt. Bij de jongste reorganisatie van het gemeentelijke apparaat, in 1989, zijn Monumentenzorg, Archeologie, Stedenbouw, Verkeer en Milieu samengevoegd tot één afdeling Stedelijke Inrichting. Daarnaast is in 1988 het project *Historische Structuuranalyse Maastricht* van start gegaan.² Doel van dit onderzoek is het opbouwen van kennis, om toekomstige bouw- en stedenbouwkundige ontwerpen een beter historisch fundament te geven.

Noten

- 1 Victor de Stuers, *Holland op zijn smalst*, de *Gids* 37 (1873) p. 330.
- 2 Onderzoekproject waarin de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, de gemeente Maastricht, de Rijksuniversiteit Groningen, de Technische Universiteit Delft en de Rijkshogeschool Maastricht samenwerken. Het project zal in 1991 worden afgerond.

Maastricht, Statenstraat oostzijde, rechts grenzend aan het Vrijthof. Projectie van de nieuwbouw van het Muziektheater (in onderbroken lijnen) op het terrein van het voormalige Witte Vrouwenklooster. *Historische Structuuranalyse Maastricht*, realisatie Milka Betka, T.U. Delft.